

EVOCACIÓ DE MOSSÈN ANTONI M. ALCOVER

Senyores i senyors, amigues, amics: permeteu-me abans de començar a parlar del tema de la conferència d'avui que dediqui unes paraules de record plaent a la memòria d'Enric Valor, fill de Castalla, gramàtic i rondallista, tot d'una peça; a l'home que tot al llarg de la seva vida actuà d'orientador en matèria de llengua i de bon gust literari en les terres valencianes. Precisament en atenció a aquests mèrits fa uns quants anys la Universitat de les Illes Balears li concedí el doctorat *honoris causa*. Avui és un honor especial per a mi parlar en homenatge seu sobre un altre homenot dels quals, «com ell, només en neix un de cada cent anys, i quasi mai sura». Em referesc, ja ho sabeu, a mossèn Antoni M. Alcover, «l'apòstol de la llengua». Els organitzadors d'aquest primer cicle de conferències al sud del País Valencià —l'IEC, amb la col·laboració de l'HFV, la Diputació Provincial d'Alacant i l'Ajuntament de Castalla— m'han demanat que parlàs sobre la vida i l'obra de mossèn Alcover, la persona providencial que recollí del nostre poble la mitologia més arrelada, més encarnada en l'ànima col·lectiva, i que recreà graciosament les rondalles en un formidable retaule humà corprendor, entre la vida i el somni, entre el desig i la realitat, i que, en suma, generà sens dubte una de les obres literàries més esplèndides de la nostra terra gràcies a l'ús d'un codi lingüístic opulent, omnicomprensiu, precís, i al seu formidable geni creatiu.

Per complir la comesa passaré revista als punts essencials de la seva vida, faré esment de les seves obres principals, en llegiré alguns dels textos més representatius i al final esbossaré breument, a manera de conclusió, els punts fonamentals de l'ideari alcoverià.

Si ens fixam en la biobibliografia d'Alcover, hi veurem que presenta unes fites bastant ben marcades. Una primera etapa abraça des del seu naixement, el 1862, fins al 1898, any en què és nomenat vicari general de Mallorca, durant el bisbat de mossèn Pere Joan Campins. La segona va des del 1898 fins al 1917, any en què mor Enric Prat de la Riba, president de la Mancomunitat de Catalunya, i vénen la fredor progressiva i, després, la ruptura amb l'IEC, la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat i les discre-

pàncies amb mossèn Galmés per l'edició dels textos lul·lians. La tercera etapa s'escola entre el 1917 i el 1926, any en què cessa la subvenció estatal a l'obra del *Diccionari*, apareix el primer fascicle del *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB) i mossèn Alcover es reconcilia amb Pompeu Fabra. I, finalment, la quarta etapa va del 1926 a la seva mort, el 1932, etapa presidida per crisis diverses de salut que donen lloc a un alentiment del ritme de feina i sobretot a la redacció de rondalles, vides de sants i llibres de pietat.

Antoni M. Alcover i Sureda neix a la possessió manacorina de Santa Cirga el 2 de febrer de 1862, de família de pagesos benestants. El 1875, comença els estudis de llatinitat a Manacor i, el 1877, es trasllada a Palma per tal d'estudiar al seminari. Aquí prendrà part decididament en les polèmiques de l'època entre els moviments catòlics seguint l'integrisme més extremat contra qualsevol símptoma de liberalisme polític o religiós. El 1879, per consell del seu col·lega, el futur bisbe Miralles, decideix escriure en el català col·loquial de Mallorca les rondalles que havia començat a recollir i a les quals havia donat forma inicialment en castellà, a imitació dels *cuentos* d'Antonio de Trueba.

La dècada dels vuitanta comença amb la publicació a *L'Ignorància* (núm. 76, 1880) de la primera rondalla que dona a conèixer: *Es jai de sa barraqueta*, amb el pseudònim Jordi d'es Recò. Més endavant en seguirà publicant a *Almanaque Balear*, *Museo Balear*, *El Eco del Santuario*, *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, *Lo Missatger del Cor de Jesús*, *La Tradició Catalana*, *La Aurora*, etc. El 1881, obté un accèssit en el Certamen de les Fides i Festes per una poesia: *Cant a Deu*, i l'any següent aconsegueix un premi en el Certamen de *L'Ignorància* amb una *Mostra de diccionari mallorquí*, amb milers de frases i modismes entorn dels verbs *anar*, *dur* i *fer*, que és la primera mostra d'una viva inquietud per la lexicologia que ja no l'abandonarà mai. El 1884, representa l'inici de les seves campanyes integristes amb una ressenya del famós llibre *El liberalismo es pecado*, de Fel·lix Sardà i Salvany. Col·labora en el setmanari tradicionalista *El Tambor*, tot just fundat, i fa una lectura pública a Manacor i a Palma d'una *Cançó dels bons catòlics*, de to agressiu i antiliberal, que implicarà un refredament

d'amistat i fins i tot la ruptura amb alguns companys del moviment unionista, «mestís» o catolicoliberal. El to d'algunes de les estrofes d'aquesta *Cançó* creim que poden donar una idea de com era la ploma acerada i bofegadora del jove Alcover:

Facem los bons una lliga,
Dels tèrbols, ni un ni cap!
El qui bon catòlic siga,
com s'ha de portar, bé ho sap.
Fora, idò, girar-los cara
an els contraris, encara
que tot tremol i s'enfonsi
i lo pern del món se xap!

Jesucrist per Rei, per guia,
del Papa la santa veu!
Per advocada, Maria,
i per bandera la Creu!
Per armes tallants i fines,
totes les virtuts divines,
Fixa la idea en la Glòria,
i endavant! No reculeu!

Guerra a mort al Maçonisme
i a tot error lliberal!
Que visca el Catolicisme!
Muira la serp infernal!
Aquest és lo sant i senya:
constants i forts com la penya,
aquí baix, guerra i més guerra!
Allà dalt, pau eternal!!

El 1885, comença la col·laboració en el periòdic catòlic integrista *El Àncora* i publica *Contarelles*, el seu primer aplec ronda-

1. Francesc de B. MOLL, *Un home de combat (mossèn Alcover)*, p. 22.

llístic, amb un pròleg del seu mestre en filologia Tomàs Forteza. L'any següent s'examina de teologia moral i acaba els estudis al seminari, i el bisbe Cervera l'ordena sacerdot el 28 de desembre. El 1887, és nomenat vicari de la parròquia de Manacor i comença a col·laborar en *El Centinela*, tot just fundat. L'any 1888 torna a establir-se a Palma havent obtingut la Càtedra d'Història Eclesiàstica al seminari, passa a dirigir *El Àncora* i abandona el carlisme tradicionalista quan n'és engegat Ramon Nosedal, el fundador del diari *El Siglo Futuro*. Durant l'estiu de l'any següent decideix recollir les rondalles populars de Mallorca i continua les polèmiques contra els liberals.

La dècada dels anys noranta comença amb un intent infructuós de mossèn Alcover d'organitzar un front polític catòlic i mallorquí. També, per mandat del bisbe Cervera, interromp la polèmica religiosa. Francesc de B. Moll, en *Un home de combat (mossèn Alcover)*, ens explica com va anar la cosa:

El 1889 aparegué el periòdic *Las Instituciones*, liberal conservador i mestissenc. Mossèn Alcover li mogué una polèmica que durà dos mesos, encaminada sobretot a defensar el Dr. Sardà i Salvany contra els impropis d'aquell periòdic. Als atacs de N'Alcover s'afegiren els del seu company d'estudis Josep Miralles i Sbert des del *Semanario Católico*. Els conservadors arribaren a veure's molt estrets dins les unglés d'aquells dos capellans joves i abrinats, però trobaren un bon remei per a fer callar el més malleit, que era Mn. Alcover. Una comissió de senyores dels capitostos conservadors visità el Bisbe per demanar-li que els aconsellàs en el gran conflicte en què es trobaven: segons *El Àncora*, llurs marits eren liberals i estaven excomunicats, i per tant, elles consideraven que en consciència no podien fer vida matrimonial amb ells. El bisbe Cervera, valencià que la sabia llarga, els va assegurar que tot s'arreglaria: cridà Mn. Alcover i li digué que calia donar per acabada la polèmica, que *Las Instituciones* callaria i *El Àncora* també havia de callar. I així es va fer.²

2. Francesc de B. MOLL, *Un home de combat (mossèn Alcover)*, p. 27.

També, aquest mateix any, el mes de desembre, se'n va a València per llicenciar-se en teologia i funda, amb alguns altres escriptors mallorquins, *El Eco del Santuario*, de caràcter exclusivament religiós, en el qual col·labora. El 1891, comença a recollir materials per a una obra en defensa de la Inquisició que apareix pòstumament, el 1934. El 1893, es llicencia en dret canònic i publica *Desatinos de un protestante puestos en solfa por un aficionado al solfeo*, contra els protestants de Capdepera i, el 1894, col·labora en *Lo Missatger del Cor de Jesús* i en *La Tradició Catalana*. El 1895, obté la Càtedra de Llocs Teològics al seminari i el bisbe Cervera li encomana, juntament amb el futur bisbe mossèn Pere Joan Campins i amb Costa i Llobera, la revisió i l'edició del *Catecisme diocesà*. L'any 1896 surt el primer tom de *Eplech de rondalles mallorquines d'en Jordi d'es Recó*, i fins a la seva mort aconseguirà treure'n un total de dotze toms. També anima alguns dels seus companys lletraferits a continuar l'edició de les obres de Ramon Llull, empresa per Jeroni Rosselló, i publica *Algo sobre la extinción de la Compañía de Jesús y una obra del P. Nonell, S. J.* El 1897, s'esdevé la mort del bisbe Cervera i mossèn Alcover comença a col·laborar a *Mallorca Dominical*, tot just fundada, i publica el recull *Vetlada de glosadors a les fires i festes de Manacor dia 19 de setembre de 1897*.

Amb la presa de possessió de mossèn Pere Joan Campins, l'any 1898, com a nou bisbe de Mallorca s'inaugura per a mossèn Alcover una etapa d'una gran activitat. Aquest any és nomenat provisor i vicari general i ocupa la Càtedra d'Història de Mallorca i de Llengua i Literatura Mallorquines del seminari. Això, lògicament, li ha de servir de plataforma per a donar curs al seu gran projecte de *Diccionari*. Es tracta, en definitiva, d'una època de formació filològica sobretot, durant la qual assoleix un prestigi extraordinari gràcies a l'obra del *Diccionari* i al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, amb un moment àlgid: l'any 1911, quan és nomenat president de la Secció Filològica de l'IEC.

Aquest mateix any de 1898, mossèn Alcover predica un sermó a Son Carrió on exposa la necessitat de fer-hi una església nova. Així s'inicia la seva activitat com a projectista d'esglésies rurals d'es-

til neoromànic, de la qual activitat són exemples les de Son Carrió, Mandià, Calonge i Son Negre: la capelleta del Puig de Sant Salvador i la capella romànica de la Pedra Sagrada de Santa Ponça. També publica en tiratge a part uns *Estudios sobre la historia de Mallorca antes del siglo XIII*, abans publicats al *Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* (BSAL), i una memòria necrològica en ocasió de la mort del seu mestre Tomàs Forteza. L'any 1899 el bisbe Campins encarrega a mossèn Aleover, a mossèn Josep Miralles i Sbert i a mossèn Costa i Llobera la redacció d'un *Compendi de doctrina cristiana*.

Mestrestant, mossèn Aleover continua amb la seva dèria juvenil per la filologia, i la idea de fer un gran diccionari exhaustiu de la llengua catalana que no deixàs res per verd no l'abandona. El 1900 representa també una fita clau, per tal com duu a terme la primera «eixida filològica» a Catalunya Vella i al Rosselló entre el 21 de juliol i el 26 d'agost a la recerca de mots. Totes aquestes eixides filològiques tendran el seu report en forma de dietari, i encara avui representen un viu retrat d'aquestes terres amb dades històriques i dialectològiques de tot ordre i impressions de mossèn Aleover que en no pocs casos són francament sorprenents i divertides. També, aquest mateix any és nomenat president de la Comissió Editora Lul·liana i Mateu Obrador s'hi agregava com a director tècnic de l'edició. Finalment, el 5 de novembre, llegeix públicament la famosa *Lletra de conrit* en la qual dóna a conèixer el projecte d'un diccionari integral i d'una gramàtica de la llengua catalana. Aquesta *Lletra* es dividia en sis capítols i una conclusió: «la proposta del pensament, què és el que volem fer, manera de realitzar el pensament, els secretaris, els corresponsals, elements amb què comptam i conclusió».

El 1901, emprèn la seva segona eixida filològica (abril-maig) pel País Valencià, el Baix Aragó, Tarragona, Barcelona i la Catalunya francesa. El 17 de novembre, en la sala de bisbes del Palau Episcopal de Mallorca, aplega els col·laboradors del *Diccionari* i els proposa la publicació d'un *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, primera publicació periòdica de caràcter filològic de l'Estat espanyol, el tom primer del qual ja apareix amb data de desembre d'aquest any i inclou un llarg article, «Questions de llengua y litera-

tura catalana», refutació contundent, però amb errors, d'un article de R. Menéndez Pidal sobre la filiació del català. El contingut dels toms del *Bolletí*, quasi tot escrit íntegrament per mossèn Alcover, és un cafarnaüm de dades de tota classe: els resultats dels seus estudis, el dietari dels seus viatges, les instruccions als col·laboradors, les llistes d'aquests i de les seccions i dels arxius on treballava, les lloances dels «col·laboradors que tenen poca son», les incitacions als qui només es portaven mitgelis o malament, les refutacions dels adversaris, les ressenyes dels llibres rebuts i tota quanta notícia tingués relació de prop o de lluny amb l'obra del *Diccionari* i amb les incidències per què passava la llengua catalana. Vegeu la referència que fa mossèn Alcover d'aquest primer viatge a Alacant:

Senyor director del *Diario de Mallorca*:

Amic benvolgut, asseguda al rear [*sic*] d'una muntanya soberga i agullonada amb un castell a la cuculla, està la ciutat d'Alacant amb los peus dins la mar, com aquell qui diu. És una ciutat modernizada, de molta creixença, de carrers drets i alguns mal plans. Les cases fan cara de noves casi totes: no s'hi veuen volades, però sí qualche balcó amb l'armadura i permòdols de barres de ferro batut. A la banda del Moll hi ha un passeig de fassers. És pobre d'iglèsies: té dues parròquies, dues ajudes de parròquia i dos convents de monges tancades. Les iglèsies d'aquestes monges són petites i raquíques. De les ajudes de parròquia vaig veure la de Sant Francesc, ogival, però tirada a perdre per el barroquisme. Hi ha un retaule de Sant Domingo, xurrigueresc, però ben apreciable per l'ingeni que revela.³

A principis de l'any 1902 fa una escapada filològica a Menorca i emprèn la tercera gran eixida filològica (abril-juliol) per Eivissa, el País Valencià, Catalunya i la Catalunya Nord. En aquesta

3. *Diario de Mallorca* (dissabte, 1 juny 1901). Fem constar que hem optat per regularitzar l'ortografia dels textos alcoverians. Haig d'agrair a l'amiga Maria Pilar Perea la localització dels textos alcoverians sobre les visites a Alacant i municipis del voltant.

ocasió mossèn Alcover s'estén més parlant d'Alacant, d'Elx, de Xixona:

ALACANT

A Alacant la nostra llengua va pels recons ferm. La gent polida fa gala de no parlar-la més que amb criats o dependents ignorants, i la deixen per la gent de baixa mà. La perversa tendència centralisadora que tira a esvaïr tot lo que constitueix la vida pròpia de les regions i a despullar aquestes del seu caràcter i particularitats específiques, per deixar-les eixutes i desfigurades i assegurar així aquella *unidad de la Patria* que els moderns han inventada, que no és la vertadera i que nos té a punt de desaparèixer del mapa, i això és natural, perquè, matant les regions, que són les parts, per força ha de quedar esfondrada l'Espanya, que n'és la suma, el conjunt. Doncs bé, aqueixa tendència llivelladora i centralisadora, ha fet molt de matx devers Alacant i en tot el regne de València, no sols en la llengua, sinó en les altres coses. La sintaxis castellana ha invadida la valenciana, despullant-la de casi tot lo característic i que constitueix nostra autonomia lingüística. El poble així mateix parla valencià, i en els poblets veïnats, com Sant Clement i Sant Joan, s'hi conserva prou bé.

Dos elements de molta vàlua he trobats a Alacant per l'obra del *Diccionari*: don Manuel Galbis, sagristà major de la col·legiata de Sant Nicolau, i D. Manuel Lenante, advocat jove, llest, brillant, de molta empena, agradabilíssim, de paraula fàcil, entusiasta de la gran tradició espanyola, regionalista convençut i resolt, i catòlic fervent de nom i de fets. Son pare, don Emili, advocat també i Director de l'Institut de 2ª Ensenyança, que val molt, però molt, en tots conceptes, també me féu mil oferiments per la nostra obra. Entre ells dos i el R. Sr. Galbis, homo de gran energia, activitat i zel, entusiasta de totes les idees grans, i que no se contenta en rallar, sinó que hi posa les mans, això és, hi treballa amb totes les seves forces, amb ells tres, repetesc, me sembla que l'obra del *Diccionari* ha de tenir uns bons costats a Alacant, i

que ens han de trobar i reclutar bons col·laboradors. Déu ho faci!

Aquí he pogut tocar amb les mans lo molt estimat que és de tothom mon dolç amic Exm. D. Rafel Álvarez Sereix, nostre Governador passat, de perdurable memòria. Tots aquells a ne qui en vaig parlar, me contestaren desfent-se'n amb elogis i alabances ben calentes. No dic res si n'hi passava de gust sentint allò.

ELX

Elx és una ciutat plana, d'aspecte modern, de carrers drets i prou amples sense enpedregar, que no pateixen de massa nets, d'aceres molt estretes, i que en dies de ploure, com el que jo hi era, no hi ha qui hi vaja. Les acerres s'umplen d'un bon sostre de llim, que, si tu no hi camina de braó, pega qualche llenegada ferresta. Entre acera i acera no hi ha que pensar d'anar-hi; s'hi posa un pam de fang. Passant per aquells carrers me vaig confirmar en lo propòsit que vaig fer antany a Vila-real i a Borriana, de no queixar-me del fanquer que hi haja mai pels carrers de la Ciutat i demés pobles de Mallorca, que no compon res devora aqueix. A Elx hi ha tres parròquies: Santa Maria la Major, el Salvador i Sant Joan.

29

XIXONA

A Nixona no hi conceixia ningú més que D. Josep M. Descalç, i just de nom, per haver-lo-me proposat per corresponsal del *Diccionari* el R. Vicedo, vicari d'Ibi. Vaig demanar d'ell, i me digueren que era una gran persona, de l'antiga aristocràcia, riquíssima, instruída de bona part ferm i tradicionalista. Efectivament me resultà tot això i més encara, com m'hi vaig esser presentat i parlàrem de prop. Quedàrem amics corals, lo mateix que amb el Sr. Rector, simpàtic de tot i ben agradable, lo mateix que els altres capellans i un germà i un oncle del Sr. Descalç. Ells m'enteraren de l'estat de la nostra llengua a Nixona, i se varen demostrar

promptes a prendre part en la tasca lexicogràfica. Constituïrem lo R. D. Joan Berenguer, Pre. i Vicari, segon corresposnal perque així entre dos puguem dur mes orde i segar més arreu.⁴

Aquest any també és elegit membre corresponent de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, de la Societat Arqueològica Tarraconense i de l'Acadèmia Provincial de Belles Arts de les Balears, i publica un altre llibre de caràcter polèmic: *Las cosas en su punto: Refutación de los errores de un sacerdote publicista (D. Segismundo Pey-Ordeix, Pbro., contra tres fallos del Ordinario de Mallorca)*. També per aquest temps mossèn Alcover publica en el primer tom del *Bolletí* un article ben aclaridor titulat «Per que deim *Diccionari* català i no llemosí ni mallorquí?». Vegem-ne un fragment:

El *Diccionari* que volem fer, és de la llengua que es parla a Catalunya, Rosselló, Illes Balears i reino de València. La llengua que es parla en aquests territoris, és o no la mateixa? Si me deis que no, no en parlem pus: no és per vosaltres que hem escrita la *Llettra de conrit*; no és per vosaltres que feim aquest BOLLETÍ. No volem perdre el temps discutint amb la gent que nega l'evidència. Ara, si reconeixeu que és la mateixa llengua, haureu de convenir en que no pertoca dir-li *llemosina* ni *mallorquina*, sinó *catalana*.

Quod sic probo. No pertoca dir-li *llemosina*, perque el *llemosí* és la branca de la *Llengua d'Oc* que es parlava i es parla dins el *Limousin*, regió de devora Poitiers, qui té per capital Limoges, dins el cor de França. I si devers el sigle XIII qualeú donà el nom de *llemosí* a les diferents branques de la llengua d'Oc, fou per la preponderància que alguns grans escriptors d'aquella regió donaren al seu llenguatge entre els germans del Migdia de França, preponderància que fou de ben curta durada. Vengué la nostra llengua del *Limousin*? Qui s'atrevirà a sostenir-ho? Qui no sap que és tan antiga a Catalunya Francesa i a Catalunya Espanyola

4. Mossèn Antoni M. ALCOVER, vicari general de Mallorca, «Impresions de viatge», fullletí del *Diario de Mallorca*, Mallorca, Estampa de Saujuan, 1902.

com el llemosí a la regió de Limoges? Per quines cinc-cents, doncs, li hem de dir *llemosina*?

Hi haurà es motiu per dir-li *mallorquina*? En cap manera. Ni la filologia, ni la història, ni la geografia autorisen tal denominació, si amb ella pretenim expressar qualque cosa més que una varietat dialectal del català, si amb ella volem anomenar d'una manera completa i exclusiva la llengua que parlam. No seria una beneïtura sostenir que tal llengua no és la mateixa que es parla a Catalunya, en el reïne de València i en el Rosselló? Quin motiu hi ha perque hagués de prendre el nom de la nostra illa i no d'aquestes altres regions? És Mallorca la més gran? Se propagà la llengua d'aquí a aquelles? Aon treu cap doncs tal pretensió?

Però per què li hem de dir *catalana*? Perque començà a parlar-se a Catalunya, de Catalunya se va estendre a les Balears i reïnes de València i Múrcia i a les demés regions aonsevulla l'han parlada: i Catalunya espanyola i Catalunya francesa són avui el territori més gran que la parla. Aon era *el mallorquí* i *el valencià* abans de conquistar el gran Rei en Jaume Mallorca i València? Que hi havia cristians a una banda i altra com se féu la conquesta? No serien gaire, sobretot a Mallorca. Almanco els monuments històrics no ho comproven. Quina llengua parlaven aquells cristians? Quan ens treguen monuments coetanis, autèntics, feents, aon const que parlaven la mateixa llengua en què estan escrits els monuments immediatament posteriors a la conquesta de les dues regions i que es conserven dins els arxius de les mateixes: fins que ens presentin proves i arguments d'aquesta naturalesa, i no pures suposicions i afirmacions gratuïtes i arbitràries, com fins avui, seguirem professant com a cosa evident que Mallorca i València reberen la seva llengua de Catalunya, i per consegüent *el mallorquí* no és més que el català que es parla a Mallorca, i *el valencià* el que es parla a València; a una i altra part, això sí, amb algunes varietats dialectals que li donen fesonia especial, sobretot en la part fonètica, constituint el mallorquí i el valencià, com el rossellonès i el català oriental i l'occidental, altres tantes varietats de l'única i mateixa llengua que

per les raons apuntades anomenam *catalana*, varietats que no alteren ni desfan la unitat de dita llengua, com no alteraven ni desfarien la de l'opulentíssima i gloriosíssima llengua grega els quatre dialectes que la constituïen.⁵

El 1903, mossèn Alcover fa recerca filològica per vint-i-nou pobles de Mallorca i l'any següent, el 25 de gener del 1904, en una conferència a l'Ateneu Barcelonès, exposa el projecte d'un Congrés de Sintaxi Catalana que es torna realitat dos anys més tard en forma de Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Coneix Bernhard Schädcl, un romanista catalanòfil alemany, que esdevé un gran amic i col·laborador seu i que l'orienta en gran mesura en l'organització del Congrés. També aprofita l'estada a Barcelona per a fer excides de propaganda en aquesta ciutat, a Gràcia i a Manresa. També tot al llarg de l'any fa diverses excursions filològiques en algunes localitats mallorquines. El 31 de desembre predica el Sermó de la Conquesta a la seu de Palma: és també una altra data històrica: feia cent trenta-un anys, des del 1773, quan bufaven vents borbònico-repressius, que només s'hi predicava en castellà.

L'any 1905 dicta una conferència en l'Associació Regional de Societats Obreres Catòliques de València. També és nomenat mantenidor dels Jocs Florals de Barcelona. Pel maig es constitueixen tres comissions per a la preparació del Congrés i mossèn Alcover fa part de la Comissió Tècnica. Guanya per oposició la dignitat de canonge magistral i amb l'article «Per què servex la toponímia?» posa els fonaments de l'onomàstica catalana. El discurs de gràcies dels Jocs Florals té un interès especial perquè toca el tema de la depuració necessària de la llengua literària:

La volem lliure la nostra llengua, neta i depurada? Volem fer tot lo que ella ens demana tot cridant: Fills meus, deslligau-me i deixau-me caminar? Doncs, traquem de dins el nostre cor, de dins la nostra boca tots els ressabis i forasterades de mots, frases i

5. Cf. Antoni M. ALCOVER, *Per la llengua*, p. 103-105.

maneres de dir: cerquem amb ardor, amb entusiasme, amb vera devoció pertot arreu la propietat catalana en tot i per tot, la genuïtat de llenguatge, la puresa i netedat de frases i de maneres de dir. Fora aficar dins la conversa frases sense to ni so!, fora traduir-les servilment, com si el català no en pogués sortir de l'esclavatge ni de la dependència forastera! Fora de la nostra llengua tot lo foraster, tant si és de més enllà de l'Ebre com de més enllà del Loire! Ni d'una banda ni de l'altra ha de menester res la llengua catalana: té del seu tot lo que ha mester i tot lo que li escau per enllestir-se i enjoiar-se com cap reina del món; dins la seua caixa guarda roba a voler per tots els seus fills, que no la hi acabaran per molts que siguem i per més endiumenjats que vullen anar. No, no hi ha perill de que els fills d'altres mares modernament més sortades, arripien [a] anar més ben enllestits, si nosaltres, en lloc d'anar a captar roba a fora casa, sabem posar mà dins la caixa veneranda de la nostra mare benvolguda i afinar-li tantes i tantes de teles finíssimes de cànem i de lli fetes a casa, tants i tants de draps de seda i d'or, brufats de perles i diamants i carboncles com hi saberen trobar per vestir llurs obres estupendes el rei en Jaume, el Bt. Ramon Llull, en Ramon Muntaner, en Bernat Metge, Sant Vicenç Ferrer, n'Ausies March, en Joanot Martorell i en els nostres temps en Marian Aguiló, mossèn Cinto, mossèn Costa i tants d'altres. No, no nos ne falta riquesa, no nos ne falta abundància, no nos ne falta opulència, no nos ne falta immensitat de llengua. Lo que sí falta una mica és que la cerquem amb devoció, aqueixa riquesa, aqueixa abundància, aqueixa opulència, aqueixa immensitat. I no tenim altre remei que cercar-la amb totes les nostres forces. L'hem mester com el pa de cada dia. Hi ha que cercar-la en les persones que es distingeixen per llur puresa de llenguatge, per llur correcció i saba catalana: hi ha que cercar-la dins les regions aon se conserva més pura i més neta i sencera i més ella, la nostra llengua; cerquem-la dins els bons escriptors moderns i sobretot els anteriors al segle XVI, exempts completament d'influències forasteres: comparem el llenguatge i la sintaxis d'aquells escriptors amb lo llenguatge i sintaxis vivent a les regions de més puresa catalana, i ens trobarem que encara són vives casi totes les paraules, casi

totes les formes sintàctiques i maneres de dir dels segles XIV i XV, època d'or per la nostra llengua.⁶

El 2 de febrer del 1906 explota un petard de dinamita en el domicili de mossèn Alcover. Afortunadament, però, fou un atemptat que no produí víctimes, només alguns danys materials. Del 3 d'agost al 12 de setembre fa una altra eixida filològica per les comarques pirinenques i de la Catalunya occidental juntament amb el doctor Schädel. Però l'any 1906 és sobretot l'any del Primer Congrés, que fou inaugurat en el Teatre Principal de Barcelona el 13 d'octubre i que aplegà tres mil congressistes. Mossèn Alcover presidí la Secció Filologicohistòrica i, en realitat, en fou l'ànima. Del 14 al 17 d'octubre tingueren lloc les sessions de treball. La llista dels temes de què s'hi tractà és un veritable estat de la qüestió de la filologia catalana del moment: «Unitat de la llengua catalana dins totes les seves varietats dialectals que presenta avui i ha presentades sempre», «La llengua catalana lingüísticament és tan autònoma i subsistent com qualsevol de les altres neollatines», «La llengua catalana, per a tots els qui l'hem mamada amb la llet de les nostres mares, és absolutament indispensable i insubstituïble com element d'expressió artística», «Per reconstituir la llengua catalana s'és mester com el pa de cada dia l'estudi seguit i obstinat dels nostres clàssics dels segles XIII, XIV i XV», «Importància de l'ortografia i necessitat d'equilibrar l'element fònic amb l'etimològic», «Necessitat de redimir la prosòdia catalana de la influència castellana, especialment pel que pertoca a la diftongació», «No hem de permetre que la llengua catalana siga tributària de cap llengua estrangera», «Per fugir del castellà no hem de caure dins el francès», «La llengua catalana té sintaxis pròpia», etc.⁷

El mateix dia de la inauguració del Congrés, *La Veu de Catalunya* deia per boca del seu director, Enric Prat de la Riba, futur

6. Cf. Antoni M. ALCOVER, *Per la llengua*, p. 45-46.

7. La llista completa amb els vint-i-quatre temes es troba a Antoni M. ALCOVER, *Per la llengua*, p. 155-156. Fem constar que també n'hem regularitzat l'ortografia.

president de la Mancomunitat i fundador de l'IEC, gran amic i admirador de mossèn Alcover:

Per això a la crida de mossèn Alcover hi ha respost, no una aula, no una acadèmia, no un cenacle de gramàtics, sinó tot un poble. Que les terres catalanes no han vist en mossèn Alcover solament el gramàtic fred d'esperit, que treballa sobre fórmules mortes, sinó l'apòstol ple d'amor, que ha resseguit de vall en vall, de serra en serra, totes les terres de llengua catalana, encenent o desvetllant arreu en el cor de les gents l'amor a la llengua pròpia. Romiatge d'amor, apostolat patriòtic, enquesta de la llengua viva d'una pàtria viva. Tot un poble hi ha respost: tot un poble conscient de que, al salvar la seva llengua, ha salvat la destinació futura de la seva raça.⁸

I el mateix Francesc de B. Moll, en la seva biografia ja citada, comenta:

El Congrés de la Llengua Catalana va significar la culminació de la pujada de Mn. Alcover dins l'esperit de Catalunya. Les manifestacions de simpatia i d'admiració que li dedicaren els catalans eren apoteòsiques, i des d'aquell moment quedà adherit per molts anys al seu nom, com un sobrenom gloriós, el títol que ja abans li havia estat aplicat esporàdicament i que ara premia consistència com de lletres gravades en foc: l'Apòstol de la Llengua Catalana.⁹

És així que gràcies al Primer Congrés, tot i que les seves ponències i comunicacions tengueren un valor desigual i que en tot el territori lingüístic hi havia molts poes filòlegs preparats, tret de Fabra, Alcover i uns quants més, s'aconseguí crear un clima d'interès, un avalot d'entusiasme que representà un terreny ben adobat per a

8. Cf. Francesc de B. MOLL, *Un home de combat (mossèn Alcover)*, p. 81-82. En regularitzam Fortografia.

9. Cf. Francesc de B. MOLL, *Un home de combat (mossèn Alcover)*, p. 82.

les realitzacions politico culturals del catalanisme d'aquell temps que havien de venir a continuació: la fundació de l'IEC, el 1907; la creació d'una Secció Filològica, el 1911; les *Normes ortogràfiques*, el 1913, etc. D'altra banda, sabem també que aquest any mossèn Alcover féu tres eixides més per terres de Mallorca i de Catalunya.

L'any 1907 mossèn Alcover és nomenat representant del domini català en la Societat Internacional de Dialectologia Romana. Així mateix, per ampliar els seus coneixements filològics emprèn la primera eixida filològica a l'estranger: Alemanya, Suïssa, Àustria, Itàlia (juliol-octubre); comença a col·laborar en la *Gazeta de Mallorca* sobre política espanyola i religió; publica les *Glosades de l'amo Antoni l'icens Santandreu de So'n Carbeta*, glosador manacorí que havia menat a glosar a Barcelona i que havia causat una vertadera sorpresa i admiració als ciutadans noucentistes barcelonins. D'altra banda, mossèn Alcover fou convidat a fer una conferència de caràcter clarament polític a la sala d'actes del Comitè de Defensa Social de Barcelona, amb el títol «Conducta política que s'imposa avui an els catòlics», a favor de la Solidaritat, primer moviment unitari català a partir del fet nacional, creat el 1906, que obtingué en les eleccions de l'any 1907 un gran triomf a tot Catalunya.

El 1908, sosté una viva polèmica contra Gabriel Alomar, que després reprèn a *La Aurora* a partir del 1910, i publica en el tom IV del *Bolletí* l'article «Una mica de dialectologia catalana», el qual, segons el gran romanista W. Meyer-Lübke, posa els fonaments dels estudis de dialectologia catalana. Així mateix, fa una conferència sobre regionalisme al Centre Català de Mallorca que ens descobreix un mossèn Alcover nacionalista *enragé* a través del fil conductor de l'idioma. Entre algunes altres afirmacions que hi fa, destacarem:

La nacionalitat catalana. Ho som nosaltres una nacionalitat, diferent de la castellana, de la gallega, de la basca?

I prou que ho som, per més que qualcú, sols de sentir-ho, tregui foc pels queixals, i mos tiri carrerons de llamps i pestes, que, gràcies a Déu, no mos tocaran ni un fil de roba, perquè mos

abriga una corassa incontrastable: la fonda convicció del nostre dret i la seguretat del nostre triomf definitiu.

Prou que ho som una nacionalitat: en tenim tots els símptomes, distintius i caràcters. Tenim l'idioma.

Què vol la Solidaritat Catalana? Què volem nosaltres? Doncs restablir amb tots sos drets i prerrogatives, amb tota la seua integritat la nostra personalitat ètnica, la nostra nacionalitat: volem que aquesta nacionalitat tenga, com tenia primer, el seu *Estat*, això és, tots aquells organismes de govern autònom que tengué tants i tants de sigles i a què tenen dret tots els pobles lliures. La tasca és molt llarga i plena d'entrebanes i d'emperons, que hem de vèncer amb seny, amb constància, sense precipitacions. Volem aconseguir tot el nostre ideal, no per la via revolucionària, sinó per l'evolutiva, pas a pas, per graus, sense frissances irreflexives. No, no és qüestió de quatre grapades, sinó de molts d'anys.

No, nosaltres no volem amb lo nostre sistema esbocinejar ni esbordellar l'Espanya, sinó engrandir-la, refer-la, alçar-la amunt, ben amunt, tornar-la a lo que era un temps entre les altres nacions, a lo que era en aquells temps que es regia pel nostre sistema regionalista i nacionalista: aprofitant per tal obra, això sí, totes les llegítimes i positives conquestes modernes, no les que no són més que grans paraules buides, d'un renou eixordador, però sens un àtom de substància nutritiva. No, no la volem tombar, l'Espanya; la volem alçar, la volem reconstruir, hi volem tenir la part que nos toca; no hi volem ésser ilotes ni pàries...

Dins Espanya som tant com els castellans! No tenen ells cap dret damunt nosaltres. Castella no és Espanya; no és més que una part d'Espanya, com ho és Catalunya, com ho és Mallorca. Espanya no és cap alou dels castellans; no tenen dret a comandar-ne; nosaltres hi tenim tant de dret damunt Espanya com n'hi puguen tenir ells.

Això és el nostre regionalisme; això és el nostre nacionalisme. Fora opressió ni invasió de negú! Cadascú que tenga lo que és seu! Inviolables els drets llegítims i imprescriptibles de tots els pobles espanyols!

Sols una ignorància supina explica que hi haja pogut ha-

ver un periòdic d'un poble d'aquesta illa, que tractàs de posar en ridícul això dels *catalans de Mallorca*. El malanat autor hauria fet molt bé d'estudiar una mica lo que s'atreví a ridiculisar.

Mos poran esser més o menys simpàtics, els catalans; però parents nostres ben propines ho són i ho seran, per més que estúpidament ens empenyem en negar-ho. De Catalunya sortim, d'allà vengueren els nostres majors. No volem res amb ells? Idò som uns renegats, renegarem la nostra sang. Desgraciat de poble que en renega! Quin lloc més ignominiós li reserva la història!¹⁰

L'any 1909 mossèn Alcover fa algunes excursions filològiques per terres de Menorca, d'Eivissa i de Catalunya i publica ja el tom V de *L'aplech de rondalles mallorquines*, i l'any següent comença la col·laboració en el setmanari *La Aurora* de Manacor amb el pseudònim En Revenjoli i assoleix una gran popularitat.

El 1910 (abril-maig), visita Alacant, Alcoi, València i Barcelona. De l'estada a la primera ciutat en tenim el report següent:

De l'any 1902 no havíem visitada aqueixa delitosa ciutat. La trobàrem tan adormissada com sempre, i tan eixuta de lo únic que la faria reviscolar i donar-li dies de gloria: l'amor a la pròpia llengua, ab totes ses conseqüències.

Pocs amics desgraciadament tenim a Alacant. Un n'hi ha de coral, és lo M. I. Mn. Manuel Galbis, canonge de la Col·legiata de St. Nicolau. El trobàrem xerevel·lo i ardit com sempre. Com sentí que hi érem anats per estudiar la conjugació alicantina, i que lo que ens calia, era una escola aont trobàssem cinc o sis xicotets d'onze a dotze anys que fessen el cap viu, mos menà an el *Collegi L'Educació*, dirigit fa coranta-dos anys per D. Leopold Morató Garcia, un fervent, un entusiasta, un apòstol de l'ensenyança, a la qual ha consagrada tota la seua vida ab gran profit i fluïment de sos deixebles. Ens rep amabilíssim, i, enterat del nostre objecte, ens posa a la nostra disposició sis o set *xiquets*, que diuen allà, el

10. Cf. Josep MASSOT i MUNTANER, *Església i societat a la Mallorca del segle XX*, p. 84, 93, 94 i 97.

floret de la seua escola, els noms del quals posam tot seguit: Ferran Muñoz Royo, Antoni Pastor Nadal, Daniel Ríos Fuster, Josep Iborra Macià, Rafel Serrano Pascual i Joan Gadea Gornis. Foren el dianxa per fer-se càrrec prompte de la cosa, i ja foren partits a conjuguar verbs a l'alicantina, i eren com a rossinyols. Else feia moltes de rialles la nostra pronúncia mallorquina, tantes com les ne faria an els ablots de Mallorca la pronúncia dels alicantins.

La conjugació d'Alacant resulta interessantíssima. És casi la de València i retira molt a l'eivissenca.

Mos hi pegàrem una hora i mitja al matí i més de tres al capvespre, i encara no la poguérem esclovellar de tot.¹¹

L'any 1911 té una significació especial per a mossèn Alcover: el 9 de maig és constituïda la Secció Filològica de l'IEC, en sessió solemne presidida per E. Prat de la Riba, i mossèn Alcover n'és elegit president. *Al·la Aurora* comença a publicar articles sobre la Inquisició i la vida del rei En Jaume II de Mallorca. També aquest any surt publicat un pamflet, *D. Antonio M. Alcover. Algunos datos para su biografía*, per un cert «Licenciado Julio Tuesta», molt crític envers la personalitat del nostre homenatjat.

També, el tom VI del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* dels anys 1910-1911 reporta un article de mossèn Alcover titulat «Quina gramàtica catalana cal an els rossellonesos». Aquest treball té un gran interès perquè demostra quina actitud pren el nostre homenatjat respecte a una varietat perifèrica del català com és el rossellonès, amb una càrrega considerable de gallicismes:

Que es comparin, si no, els monuments rossellonesos, anteriors a la dominació francesa, amb llurs contemporanis d'Espanya, vejam quines diferències hi destriarà l'ull més fi i penetrant! De manera que, des que es constituí la llengua catalana devers el segle IX fins a mitjan segle XVII, el rossellonès no fou més

11. Cf. Antoni M. ALCOVER, «Nova exida filològica», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (BDL.C.), t. VI, núm. 4 (febrer 1910-1911), p. 57.

que català pur, genuí, vitenc, una de tantes de varietats de català; i de mitjan sigle XVII ençà és, ni més ni pus, una de tantes de varietats catalanes, farcida desgraciadament de gallicismes, que li són un mal bocí que no la deixen xorar. Pobre dialecte rossellonès! L'únic que et pot treure la xètiga que dus, l'únic que et pot tonificar i fer-te posar popes, i retornar-te a lo que eres un temps, és estrènyer els vincles amb el català d'Espanya, és fer gavella amb aquest, és fer-te tot una cosa amb ell. I d'això et volen decantar alguns que es diuen defensors teus, d'això et volen allunyar, com si et fos pesta, essent així que t'és vida, i l'única garantia i penyorra de vida que et queda.¹²

El 1912, mossèn Alcover emprèn la segona eixida per Europa, entre el 15 d'abril i el 22 de juny. Va a França, on rep lliçons de Jules Gilliéron i de Jean-Pierre Rousselot; a Anglaterra, a Bèlgica, a Alemanya i a Suïssa, on rep lliçons de Jakob Jud i de Louis Gauchat. El text complet del dietari d'aquest viatge aparegué a *La Aurora* i en féu un extracte, limitat a la part filològica, per al *Boletí*. Escoltau-ne un petit fragment de mostra, amb el seu estil instructiu, amè i, allhora, sovint, *malgré lui*, prou divertit:

Allà deçà sa capella, prou lluny, hi ha es forn per cremar es morts; una moda que han volguda introduir es maçons i no ho han conseguit. És una moda que està molt en es seu lloc pels maçons. Com, si no es converteixen, han de parar tots dins ses ungles d'en Barrufet, que los se n'ha de dur a fer flamada dins l'Infern, lo millor és que ja els cremin aquí tot d'una d'haver eixamplats es potons: feina feta té bon franc. No hi he volgut anar, a veure tal forn, i fins he acabat per fugir de tal cementeri, perquè he començat a veure tombes amb estàtues de persones casi totes nues, sa cosa més provocativa, sobretot una tomba on n'hi devia haver una vintena, d'estàtues així. Ell així mateix se'n necessita poca, de vergonya, per posar tals brutors dins un cementeri! Bons retaulcs per a anar-hi a resar el rosari per aquelles animetes que

12. Cf. Antoni M. ALCOVER, *Per la llengua*, p. 51-52.

tenen es cos enterrat allà! Quines devien esser elles i es seus, que els han alçades tals tombes!¹³

L'any 1913 emprèn la seva darrera eixida a l'estranger (entre el 21 d'abril i el 30 de juliol): a França, a Anglaterra, a Suïssa i a Itàlia. També és l'any en què la Secció Filològica de l'IEC publica les *Normes ortogràfiques*, i mossèn Alcover les accepta i les comenta favorablement al tom VII del *Bolletí* i treu un opuscle titulat *Normes ortogràfiques per escriure en català*. Mestrestant, mossèn Griera, un dels tres estipendiats, amb Pere Barnils i Manuel de Montoliu, per a anar a estudiar filologia a l'estranger per encàrrec de l'IEC, havia iniciat la tasca de l'*Atlas lingüístic de Catalunya* i, a causa de discrepàncies d'ordre tècnic i jeràrquic, trenca, aquest any, amb mossèn Alcover, que en principi n'havia de ser el coautor. El 1914, amb l'inici de la Primera Guerra Mundial, pren partit de manera ben decidida per Alemanya en les seves col·laboracions en *La Aurora*, i justament a Catalunya Nord, dins l'Estat francès, es mou una campanya de desprestigi contra mossèn Alcover, menada per antics col·laboradors rossellonesos en el camp filològic, com a sospitós d'haver fet espionatge a favor d'Alemanya en les seves eixides filològiques en aquelles comarques. També, el mes de gener, fa una breu excursió filològica per algunes localitats catalanes. L'any 1915 s'esdevé la mort del bisbe Campins, gran amic i admirador de mossèn Alcover. Aquest ocupa aleshores el càrrec de governador de la diòcesi com a vicari capítular *sede vacante* fins a l'octubre del 1916. Comença a sofrir molèsties de salut i, per motius pràctics, és convençut perquè traslladi la calaixera del *Diccionari* a Barcelona, a l'IEC. Aquest és l'any d'algunes publicacions importants: el *Portret per una bibliografia filològica catalana del temps més antic fins a 31 de desembre de 1914*, *La vida del Rdm. i Hm. Sr. D. Pere Juan Campins i Barceló*; la segona edició, refosa i molt ampliada, de les *Contarelles d'En Jordi d'es Recó* i un pròleg molt extens a la *Gramàtica catalana* de Tomàs Forteza. El 1916, mossèn Alcover publica en el

41

13. Cf. Francesc de B. MOLL, *Un home de combat (mossèn Alcover)*, p. 150-151.

Bolleté uns «Estudis de sintaxis dialectal catalana» i un extens «Vocabulari del bestiar cabrum». També manté polèmiques contra Miguel de Unamuno, Joan Alcover i Joan Lluís Estelrich, i a *La Aurora*, amb el pseudònim Pau Fora Embuys, dóna a conèixer una de les seves mostres de creació literària pròpiament dita: *N'Arnau* (novel·leta en deu tongades); també intervé en un debat sobre el catalanisme amb un article titulat «Parlem-ne, de nacionalisme». Aquí trobam de bell nou el seu pensament polític, amb la utilització dels mateixos arguments i referències que en la conferència sobre regionalisme de 1908, i hi diu, entre algunes altres coses:

Però, i és ver que *nacionalisme* i *separatisme* volen dir lo mateix? És ver que, proclamant es catalanistes que Catalunya és una nació, proclamen sa separació? Volen sa *separació* d'Espanya? No i mil voltes no.

Com noltros amb sos catalanistes proclamam que Catalunya amb les Balears i València som una *nació*, mai hem dit ni volgut dir que vulguem separar-nos d'Espanya ni deixar d'esser espanyols! Si cabalment som *nacionalistes* per engrandir, per fer més forta i més rica i més sòlida l'Espanya! Oh filisteus capselosos!, com ho demostrau, que sou uns ignorants de set soles i sobretot malintencionats i repropis! Repassau una mica sa història d'Espanya i veureu que, mentre dins Espanya reinà es règim d'autonomia, no sols administrativa sinó política, Espanya anà avant, tan avant que arribà a esser sa primera nació del món; i quan s'hi començà a introduir es règim centralista començà sa decadència d'Espanya, començà l'Espanya a anar cap avall, perdent dominis i més dominis, colònies i més colònies, fins a perdre-ho tot.¹⁴

L'any 1917 féu enquestes a localitats d'Eivissa i de Menorca. Amb la mort del seu admirat amic Enric Prat de la Riba, president de la Mancomunitat de Catalunya, i la fredor progressiva de relacions amb l'IEC i la Diputació de Barcelona, comença per a

14. Cf. Auselm LLULL, *El mallorquinisme polític (1840-1936): (Del regionalisme al nacionalisme)*, vol. I, p. 245-246.

mossèn Alcover una altra etapa de la seva vida marcada per les tensions, pels enfrontaments i, en definitiva, pel trencament gradual amb gran part de l'*staff* polític i cultural de Catalunya. També a Mallorca manté discrepàncies amb mossèn Galmés per la transcripció dels textos lullians i aviat arribaran els enfrontaments amb personatges de l'Escola Mallorquina. Encara, aquest any és providencial per a mossèn Alcover perquè, en el viatge filològic a Menorca, coneix un jovenet seminarista, Francesc de B. Moll, que es converteix més endavant en el seu més ferm col·laborador.

L'any 1918, des del 24 d'abril fins al 14 de maig, recorre l'Empordà, i del 20 de juny al 31 d'agost, les terres valencianes i la Catalunya occidental. De la manera següent comença a descriure l'arribada a Alacant i l'enquesta a uns escolars de Monòver:

Dia 21 (juny).

Arribam dematinet a Alacant. A la col·legiata de St. Nicolau veig mon antiu amic lo Mn. Manuel Galbis, canonge d'allà, que me dóna cartes de recomanació pels Srs. Rectors de Monòver i d'Elx. Din i cap a Monòver! Hi arribam devers les quatre. Me present an el Sr. Rector, i me resulta murcià, de llengua castellana: me diu que a Monòver hi ha devers 15.000 ànimes, i són just set capellans, tots nadius de terres castellanques fora un, Mn. Joan Satorres, de Monòver mateix. Explic an el sr. rector l'enquesta de la conjugació que faig per totes les terres catalanes i que he de fer a Monòver i se n'esglaia, demanant-me de què me servirà tot això? Com li deman si em vol recomanar a qualche mestre d'escola d'allà, me diu que just n'hi ha un ara, un tal *D. Fernando*, nadiu d'Elda i per lo mateix de llengua castellana i poc devot ferm del valencià. Me dóna una targeta de recomanació per ell, i l'escolà m'hi acompanya. Lo trobam fent escola: me rep molt bé, però, com li explic l'objecte de la meua enquesta, no se n'acaba de fer càrrec, puis me surt amb que ell no deixa dir cap paraula que no siga en castellà ni ha ensenyat mai altra conjugació que la castellana, i fins considera ilegal que allà dins negú n'hi ensenyi cap altra, perquè, essent una *escola nacional*, allà no es pot ensenyar altra llengua que la nacional. I fins arriba a fer una confessió d'allò

més preciós: diu que, com ell allà no diu ni deixa dir cap paraula que no sia en castellà, hi ha xics que deixen d'anar a la seua escola perquè no l'entenen ni hi poden parlar. S'és vista una condemnaió més flagrant del sistema de tal mestre? També se veu que ha d'esser un desastre que la predicació evangèlica i l'ensenyança del Catecisme se faça tota en castellà i per ministres castellans a Monòver, perquè, si n'hi ha que no van an aqueixa escola perquè no entenen el castellà, també n'haurà que no aniran a l'església perquè sempre els hi prediquen i els hi ensenyen la Doctrina en castellà. Jo defuig d'entrar en discussions amb lo Sr. Mestre per no tancar-me les portes de la seua escola, i amb les millors paraules que puc li faig avinent que jo no tract d'anar a ensenyar an els seus deixebles cap conjugació sinó d'aprendre d'ells la que s'usa a Monòver. Ell me replica que els seus deixebles no en sabran brot perquè mai l'han estudiada, i, per un desengan meu, en crida dos o tres i me convida a fer les proves. Jo elze deman lo verb *acudir*, i a l'acte me conjuguen, un darrere l'altre, com canaris, lo *present d'indicatiu*. Lo Sr. Mestre roman sense paraula, tot atxufat. L'home acaba per posar a la meua disposició tres infants: dos de nou anys i un de deu, molt eixerits, sobretot un. Començam i al punt ja los tenc anostrats.

S'acaba l'escola, i com veig que el mestre frissa de tancar, els al·lotets s'ofereixen a venir a la fonda. I hi vénen, treballam una bona estona, fins que el mestre, que rondava per allà, m'envia a dir que ja *basta*. Vaja quin home!

Me'n vaig a l'església. Ab lo Sr. Rector sortim a passejar, trobam tres capellans (el de Monòver i dos castellans). Me movent de filologia, i s'esglaien de que jo vaja pel món estudiant això. Quedam molt amics. Anam a veure un escrivà molt entès en gramàtica, D. Josep Villalta, molt bon cristià, i s'ofereix a auxiliarme en lo de la conjugació. Quedam amb hora per demà.¹⁵

15. Cf. Antoni M. ALCOVER, «Dictari de l'exida p'el Reyne de València i Catalunya occidental», BDI.L.C. t. X, núm. 7 (octubre-novembre-desembre 1918), p. 165-167.

El 14 de maig del mateix any, quan el temporal ja comença a bufar de valent, decideix tornar a Palma la calaixera i al *Bolletí* publica, després de dubtar-ne més d'una vegada i després d'algunes consultes a gent molt acostada a ell, el «Primer manifest» contra la Secció Filològica de l'IEC, signat el 7 de juny. Avui, després de setanta-vuit anys, rellegint aquest manifest, hem de convenir, d'una banda, que a mossèn Alcover no li mancava raó en més d'un punt: però, així com durant el govern d'Enric Prat de la Riba tenim un ambient integrador d'apaivagament de posicions contràries, durant el mandat del seu continuador, Puig i Cadafalch, les coses varien sensiblement i progressivament. El «Primer manifest» anava adreçat «an els Senyors Diputats del Principat i a tots els amadors de la llengua catalana» i ocupava vuitanta-una pàgines del tom X del *Bolletí*: en essència, criticava, encara no d'una manera insultant, sobretot que els col·legues de la Secció Filològica no s'ajustassin al pla del *Diccionari*, concebut per mossèn Alcover i els dos estipendiats Barnils i Griera; que en les sessions de la Secció Filològica hi hagués poca puntualitat i es perdés molt de temps en converses inútils; que alguna consignació votada pels diputats a favor del *Diccionari* s'hagués aplicat a uns altres treballs de la Secció; que el secretari, Josep Carner, obràs amb excessiva llibertat i lleugeresa; que, en discutir-se el projecte de normes ortogràfiques presentat per Fabra, no s'haguessin tengut en compte el pla de mossèn Alcover ni el de Rubió i Lluch; que l'IEC hagués establert unes normes per a les seves publicacions, però que els seus amics les aclamassin com un sistema que tothom havia d'observar; que hi hagués hagut irregularitats en la tasca de l'*Atlas lingüístic de Catalunya*, emprès per mossèn Griera; que pràcticament la Secció no admetés com a bones certes formes perifèriques.

Aquest manifest airejat als quatre vents va ésser certament una bomba i aviat se'n va veure la inoportunitat, ja que una simple trifulga de caràcter més o menys tècnic i d'ordre intern entre els filòlegs de la Secció Filològica de l'IEC esdevingué progressivament una vertadera «qüestió d'Estat» entre la classe política i cultural catalana i catalanista; i és així que, malgrat que mossèn Alcover tingué raó en algunes qüestions, a causa del seu mal geni, la

seva agressivitat i la seva manca de diplomàcia, juntament amb la inflexibilitat del nou president de la Mancomunitat, Puig i Cadafalch, per a acceptar una proposta de compromís de mossèn Alcover, tot plegat tingué greus conseqüències. I el dia 9 de juliol de 1918, en sessió de la Diputació, el president Puig i Cadafalch féu un discurs molt violent contra mossèn Alcover i el 23 de juliol fou rellevat del càrrec de president de la Secció Filològica.

Una vegada esclatada la calabruixada, mossèn Alcover publica al *Bolletí* el «Segon manifest», ja molt agressiu, datat el 30 d'octubre de 1918, contra el president de la Mancomunitat, contra Pompeu Fabra, nou president de la Secció Filològica, i contra *La Veu de Catalunya*, portaveu de la Lliga Regionalista. Mentrestant, a causa de la greu situació en què quedava l'obra del *Diccionari*, mossèn Alcover, a proposta del seu germà petit Pere Josep, que feia de conrador, decidí demanar una subvenció al rei; i així és que després de moltes gestions i gràcies sobretot a Alfons Sala, que havia d'esdevenir president de la Diputació de Barcelona durant l'època de Primo de Rivera, mossèn Alcover rebé a partir del 1920 una ajuda de vint-i-cinc mil pessetes anuals per a l'obra del *Diccionari*.

En el *Bolletí* dels mesos de juliol-setembre de 1919 apareix el «Tercer manifest», en què explica les gestions fetes a Madrid davant el rei per a aconseguir la subvenció, torna a criticar els anteriors personatges: la Lliga, Francesc Cambó, Gabriel Alomar i «en Torrapipes» (pseudònim del canonge J. Collell), i explica la decisió de canviar el títol del primitiu *Diccionari* per la nova denominació *Diccionari català-valencià-balear* no pas perquè deixàs de creure en la unitat de la llengua, sinó per motius politicoestratègics. Aquest altre manifest, com és lògic, encengué molt més encara els ànims, i, naturalment, des de la classe política a Madrid aquest fet serví per a fer demagògia anticatalanista. El catalanisme cultural i polític se sentí decebut de mossèn Alcover i l'obra del *Diccionari* caigué en crisi, sobretot a Catalunya i entre els catalanistes de l'Escola Mallorquina.

A més, aquest any de 1918 representa també per a mossèn Alcover el trencament amb un collega seu, mossèn Salvador Gal-

més, ja que aquest el separa de la Comissió Editora Lubiana, i es mou un plet que arribarà a la cúria de Roma. No obstant això, encara té esma per a publicar *D. Josep Maria Quadrado: Sa vida i ses obres i El latín como punto de partida para el estudio científico de las lenguas romances*.

I, tanmateix, hem de manifestar en honor de la veritat que, malgrat totes aquestes vicissituds, mossèn Alcover no renegà mai ni canvià essencialment el seu amor obsessiu i la seva actitud de fermesa pel que fa a la unitat de la llengua catalana, fins i tot amb aquesta denominació, ni la seva idea sobre la llengua literària. I en són una bona prova els papers que signà i els discursos que pronuncià durant aquests anys de la ruptura amb l'IEC i amb la plana major del catalanisme cultural i polític.

Així, per exemple, el mes d'agost de 1918, quan feia pocs dies que havia estat rellevat del càrrec de president de la Secció Filològica de l'IEC, féu un parlament en els Jocs Florals de València i hi deia:

Per l'amor de Déu i de la Mare de Déu, vullgau, oh valencians! fer una miqueta més de cas d'aqueixa llengua vostra, que s'houraren de parlar sis sigles de la vostra història i els hòmens més eminents que València des que és València ha tenguts. Parleu, oh valencians! com fien ells, en valencià, no just en família i pels quefers més baixos, sinó en les ocasions més solemniais de la vida, per esplaïar el vostre esperit davant Déu, per les vostres oracions i pregàries, que cal fer sempre en la llengua més íntima i més coral, que és sempre la que mamàrem amb la llet, la pròpia, no la manllevada. Estimeu tant com vullgau el castellà, que bé s'ho mereix per la seua meravellosa opulència, per la seua brillant història, però mai per mai l'amor i admiració del castellà siga despreci ni menyspreu del valencià, ni per arraconar-lo ni donar-vos-ne vergonya. És la vostra llengua, i per ella ha d'esser la sobirania de la vostra intel·ligència i l'imperi del vostre cor [...].

I continua:

Les diferències entre el valencià i el català de Lleida són insignificants: basten per constituir un dialecte, no basten ni d'un bon tros per constituir una llengua.

És evident de tota evidència que la modalitat lingüística actual de València, lo que es diu *valencià*, prové de la conquesta del rei en Jaume.¹⁶

Així mateix, en el tom X del *Bolletí* torna a tocar el tema de la història de la llengua en els darrers segles:

Aquella falta de cultura literària de més de dos sigles li fou un altre mal grossíssim a la nostra llengua, perquè el parlar popular, sense lo fre de la literatura, accentuà la seua evolució divergent, fent-se més fondes les diferències dialectals entre aquelles diverses regions i féu perdre casi de tot a les Balears i a València la consciència de llur catalanitat i unitat lingüística amb Catalunya. Introduint la Dinastia borbònica pertot arreu el castellà com a *llengua oficial* de fet i les Corts de Cádiz i els Governos Constitucionals consumant i consolidant la imposició del castellà i la total exclusió del català, resultà la nostra llengua desterrada i foragitada de totes les *regions oficials*, de les escoles i fins i tot de la trona a moltes de bandes, estenen-se la creença de que just servia pels mesters ordinaris de la vida i per les sàtires desenfreïdes i que era inepta en absolut per les altes especulacions de l'esperit i pels esplais del cor i volades sublimes de la poesia caporal. Gràcies a Déu, a mitjan sigle XIX esclatà un moviment generosíssim de restauració i enaltiment d'aquella llengua heroica i cent voltes gloriosa, que iniciaren n'Aribau, en Rubió i Ors, en Tomàs i en Marian Aguiló, en Milà i Fontanals, en Jeroni Rosselló, n'Antoni Bofarull: i darrere aqueix vengueren esbarts de poetes i prosadors i fou un fet transcendentalíssim l'admirable renaixement literari a totes les antigues regions que parlen fa tants de sigles aquesta estimadíssima llengua nostra. Avui el renaixement s'és fet senyor del camp que amb tanta de ràbia i

16. Cf. Antoni M. ALCOVER, *Per la llengua*, p. 73-74.

aldèssia n'hi havia que li disputaven, i queda gloriosament refermada, consolidada i perpetuada la nostra tradició literària, interrompuda en el segle XVII, i, gràcies a Deu, ja no hi ha forces humanes que la puguen capturar, mancarbar, atufegar ni esvaïr.¹⁷

El mateix tom X del *Bolletí* reporta una remarca interessant sobre el dialecte balear:

Lo dialecte *balear*, sobretot lo *mallorquí*, se distingeix entre tots els dialectes catalans per ésser lo més fecl i acostat a la llengua primitiva, an els clàssics catalans i valencians dels sigles XIV i XV, fins a l'extrem de que tots aqueis clàssics, llegits ara, semblen mallorquins, són molt més mallorquins que no valencians ni catalans continentals.¹⁸

Així mateix, en un article titulat «Què ha d'ésser el català literari?» repren aquest tema i, després de criticar que el català de Barcelona hagi d'ésser la norma i l'ideal del *català*, planteja una doble possibilitat:

Volen una llengua literària? un català literari? Doncs o heu d'acceptar el que feren els grans escriptors dels sigles XIV i XV, que enlairà la llengua a les més eminents sublimitats que les llengües modernes hagen assolides, i aleshores vos heu d'afluixar i desfer de la partida de derivacions i rebordoniments que tres sigles d'incultura literària hi han introduïts i que tan redepoc l'afavoreixen i que tant i tant la capfiquen i l'afollen: —o bé heu d'acceptar l'estat actual que presenta la llengua dins aquells tres boldrons de comarques idiomàtiques (Principat, Balears, Reine de València), esporgant-hi i eixarmant-hi amb tota cura, esment i seny totes aquelles derivacions i rebordoniments que no escaiguen a la dignitat, sobirania i reialesa d'aquesta llengua cent voltes estrènua i heroica. La segona solució és la més factible, la més pràctica, la que

17. Cf. Antoni M. AlCOVER, *Per la llengua*, p. 29-30.

18. Cf. Antoni M. AlCOVER, *Per la llengua*, p. 38.

ha de trobar menys reclaus, sobans i capanunts. Siga quina siga la solució preferida, sempre haurà de tenir per base i fonament el bessó, la substància, els trets característics que constitueixen la fessonia de la llengua, que fixaren ab llurs obres immortals els grans escriptors dels sigles XIV i XV, que eren tan consemblants de llenguatge i d'encarnadura idiomàtica que costava molt distingir si eren del Principat, de les Balears o del Reine de València.¹⁹

A principi del 1920 recorre diverses localitats mallorquines per recollir-li la morfologia verbal i el mes d'abril visita també algunes localitats catalanes amb el mateix objectiu. L'estiu de l'any 1920 mossèn Alcover recorre en una altra eixida filològica diverses localitats de Menorca i, ja a Catalunya, ha d'interrompre les enquestes perquè sofreix un despreniment de retina a l'ull dret. També, el Ministeri d'Instrucció Pública del Govern espanyol comença a subministrar la subvenció de vint-i-cinc mil pessetes per a l'obra del *Diccionari*, i és així que es fa possible que des de l'octubre de 1920 fins al juny de 1921 ingressin en la calaixera més de vuit-centes mil cèdules per al *Diccionari*. Al tom IV del *Bolletí* de maig-octubre, mossèn Alcover publica el «Quart manifest» a favor del rei i dels polítics de Madrid, i contra l'IEC, la Diputació de Barcelona, la Mancomunitat de Catalunya, *La Veu de Catalunya*, la Lliga Regionalista i Gabriel Alomar, amb aquest títol: «Triunf definitiu, absolut i consumat de l'Obra del Diccionari dins les Corts d'Espanya, contra el Rei Herodes i els Caïfossos de la Lliga Regionalista amb tota la gatzó i escolans d'amèn, que, per treure'n estella i per por de la por, els van cou-cou!». També, durant l'estiu, emprèn una altra eixida, que ha d'interrompre per motius de salut. Publica *Algo sobre la biografía y bibliografía de D. José María Quadrado* i intervé en el II Congrés de la Corona d'Aragó, a Osca, entre el 26 i el 29 d'abril, amb una ponència sobre «Los mozárabes baleares. Lo que nos dicen de su existencia la sana crítica histórica y la filología». A més, el tom XI del *Bolletí*, pertanyent a aquest any (p. 304-306), inclou un interessant fragment amb el títol «A on és que parlen millor el ca-

19. Cf. Antoni M. ALCOVER, *Per la llengua*, p. 69-70.

talà?», extret del «Dietari de l'eixida filològica a diferents territoris de la nostra llengua durant l'estiu d'enguany», corresponent al 14 de setembre. Entre algunes altres coses hi manifesta:

Les Balears són les que en tenen manco, de *castellanismes*: les comarques del Continent no se poren dir lletges unes amb altres. És molt mal de dir quines pateixen més de tal mal, exceptades Barcelona i València. Barcelona i València són les dues més nafrades per la multitud sens nombre de forasters que hi caplleven i per esser-hi més forta la influència dels llibres castellans, pel xinxer que n'hi entren i s'hi llegeixen. Ademés, Barcelona i València alberguen milenars de persones de totes les regions catalanes i valencianes, i per lo mateix un s'hi veu amb feines per estudiar-hi lo dialecte local perque són molt males de trobar les persones que no hagen rebudes influències idiomàtiques estranyes, no pròpies ni nadiues de Barcelona. Tret d'això, totes les regions catalanes, valencianes i balears parlen bé lo català i totes són uns camps magnífics per anar-hi a segar i a espigolar per l'*Obra del Diccionari*. Interessantíssim és el *dialecte de Vic*: però són igualment interessants per la ciència lingüística els dialectes de totes les altres regions i endrets de Catalunya, Reine de València i Balears: uns dialectes són interessants i notables per una cosa i els altres per una altra. De manera que me veig impossibilitat de reconèixer la supremacia ni la majoria del *dialecte de Vic* damunt els altres dialectes catalans, puis n'hi ha molts que per diferents coses són més notables i interessants que el de Vic, com el de Vic és més interessant per això o per allò que molts dels altres.²⁰

51

El 1921, el jove Francesc de B. Moll s'incorpora a les tasques de l'obra del *Diccionari* com a secretari permanent de redacció. Mossèn Alcover, després de fer algunes «escapades» filològiques per algunes ciutats catalanes, fa una altra eixida a Eivissa i una altra escapada a Manacor. Del mes de juny al novembre, el canonge Alcover, que aquest mateix any pren possessori com a degà de la

20. Cf. Antoni M. ALCOVER, *Per la llengua*, p. 79.

seu de Mallorca, i Francesc de B. Moll emprenen l'eixida més llarga pel territori peninsular catalanoparlant. Hi visiten en total quaranta-vuit localitats. A la fi de la descripció de l'eixida, abans d'embarcar-se cap a Mallorca, ens descriu els contactes que fa a Alacant. Fou la darrera vegada que visità aquesta ciutat:

Dia 22 (novembre).

Espipellades an el dialecte d'Alacant. Els Professors de l'Institut General i Tècnic d'Alacant a favor de l'*Obra del Diccionari*. Cap a Mallorca.

Vinguí a estudiar lo dialecte alacantí l'any 1902 i l'any 1910. És un dialecte de lo més interessant.

Deim missa a Sant Nicolau i hi trobam lo nostre vell amic M. I. Mn. Manuel Galbis, canonge d'aqueixa Col·legiata, qui me presenta D. Francesc Almenar, catedràtic de llatí i secretari de l'Institut General i Tècnic d'ací, i D. Josep Garrigós, professor d'Instrucció primària i director del Col·legi d'Instrucció, aon l'any 1910 fui jo la conjugació d'Alacant. Tots dos se demostren entusiastes de l'*Obra del Diccionari* i s'ofereixen a cooperar-hi, posant a la nostra disposició gent del poble que mos diguen mots i frases en pur alacantí. Acceptam tan bones ofertes, i mos entregam tots tres an el *Col·legi d'Instrucció* i triam tres esbartinyols de minyons: un per Mn. Sastre, compost de Rafel Molina i Rafel Ramos, tots dos d'11 anys, un altre p'en Moll, que el formen: Josep Cremades i Bernal de 9 anys, Antoni Comis i Pérez d'11, Vicent Costa i Carratalà d'11, Antoni Pérez i Domènech d'11, Miquel Llorens i Marí d'11, Antoni Domènech i Boronat d'11, Joan Lillo i Sirvent de 8. El meu esbartinyol el constitueixen Eduard Pastor Carratalà de 12 anys, Àngel Morant i Conca de 10, Bernat Orsi i Assensi de 8, Josep Soler i Jordà de 10, Joanet González de 6, Manuel Guerra i Salort de 6, Ramonet Valdès i Richart d'11. Aquests me diuen els noms de la setmana i els mesos, i me conten fins a mil, resultant que aquí també els minyonets, en començar a comptar, compten per vints, però aviat ho deixen perquè els mes grans se'n riuen d'ells i else corregeixen. Else faig conversar de vàries coses que sempre interessen la gent menuda, i puc fer una sè-

rie d'observacions de fenòmens fonètics, constants, entre els alicantins, sobre els quals el company Moll m'havia cridat l'atenció.

Mn. Sastre amb els seus replega noms de festes i arreus de casa i un bon enfilall de frases ben interessants. En Moll amb la seua gent menuda pelluca una partida de jocs infantils i llavò noms d'animalons i aucells i un bon raig d'intensius (augmentatius i diminutius) de lo més interessant morfològicament, notant-li una sèrie de fenòmens fonètics característics d'Alacant, que valen a pes d'or.

A les onze, amb un fill del prof. Garrigós, que ha nom Josep, de 19 anys, un entusiasta ardorós de la nostra llengua, mos n'anam a l'Institut General i Tècnica on ens rep braços oberts D. Francesc Almenar dins la Secretaria. Ací compareixen bona part dels professors de l'Institut, és a dir, D. Severià Doporto Uncilla, catedràtic de geografia i història; D. Juli Eajardo Guardiola, catedràtic d'agricultura, D. Antoni Valero Garcia, catedràtic de física i química; D. Joan de Déu Carreres Roure, catedràtic de francès; D. Xavier Gartambide Sarassa, catedràtic de literatura; D. Salvador Garcia Llorca, auxiliar de ciències. Tots mes fan molta de festa, i me mouen dels *Instituters*, tallant-los ells i jo un bon vestit nou. Tots s'ofereixen a fer-me costat en l'*Obra del Diccionari* fins allà on puguen. Lo Sr. Almenar i un altre ens acompanyen an el vapor donant-mos un afectuosíssim. *Ab Déu siau*.

A la una i busques el *Bellver* saupa àncores i cap a Mallorca són les feines!²¹

Al tom XI del *Bolletí* treu un altre escrit polèmic titulat «Entrevéniments de l'*Obra del Diccionari* de la primeria de 1919 ençà i que ens eren passats per malla». L'any següent, mossèn Alcover és elegit corresponent de la Reial Acadèmia de la Història i membre honorari de l'Institut Iberoamericà d'Iamburg.

L'any 1922 mossèn Alcover protagonitza algunes «escapa-

21. Cf. Antoni M. ALCOVER, «Diari de l'eixida filològica per tot Catalunya i el Reyne de València de dia 26 de juny fins a 23 de novembre de 1921», BDLIC, t. XII, núm. 5 (gener-juny 1922), p. 329-331.

des filològiques» per diverses localitats insulars juntament amb Francesc de B. Moll a la recerca de lèxic per al diccionari.

L'any 1923 s'acompleix la conciliació formal entre mossèn Alcover i mossèn Salvador Calmés després d'un llarg procés per l'edició dels textos lullians. També, l'eminent filòleg romanista Wilhelm Meyer-Lübke i Bernard Schädcl visiten l'obra del *Diccionari* i fan un curs de tècnica lexicogràfica i etimològica. Però els anys 1923 i 1924 representen, sobretot, el moment de crisi de prestigi més accentuat de mossèn Alcover dins el món del catalanisme polític i cultural. És així que, arran de l'arribada de la dictadura del general Primo de Rivera, mossèn Alcover la rep amb satisfacció i a final d'any fins i tot s'adhereix a un *Proyecto de homenaje al Caudillo que se ha propuesto salvar a España, Primo de Rivera*, acceideix amb gust a ocupar la plaça de catedràtic de Llengua Catalana a la Universitat Industrial de Barcelona, que fins aleshores havia estat ocupada per Pompeu Fabra, i al tom XIII ataca des del *Bolletí* la Fundació Bernat Metge. També aquest any duu a terme una escapada filològica a Ariany.

També el 1924, en el *Bolletí* (gener-abril), apareix el «Cinquè manifest», d'una virulència extremada contra les persones i les institucions ja esmentades i la gent de l'Escola Mallorquina, i a favor del rei Alfons XIII i del Directori militar de Primo de Rivera. El mes d'octubre pren possessori de la Càtedra de Llengua Catalana a la Sala de Sessions de la Diputació de Barcelona sota la presidència d'Alfons Sala. Però és també aquest any que mossèn Alcover, E. de B. Moll i els pares Miquel Colom i Rafel Ginard comencen a redactar els primers articles del *Diccionari*, ja que a la primavera de l'any s'ha arribat als tres milions de cèdules lexicogràfiques ordenades alfabèticament. Publica igualment la *Vida abreviada del Bt. Mtre. Ramon Llull*, sermó predicat a l'església de Sant Francesc de Palma; el *Discurs que lo M. I. Mn. Antoni M. Alcover lletgí dia 31 de desembre de 1923 davant l'Excm. Ajuntament de la Ciutat de Mallorca i les altres autoritats locals, en elogi de D. Tomàs Forteza i Cortès ab motiu d'haver-lo anomenat dit Ajuntament fill Illustre d'aquesta ciutat*, etc.

L'any 1925 es constitueix la Impremta Mn. Alcover, s'esde-

vé la segona vinguda a Palma de W. Meyer-Lübke, molt profitosa per a l'obra del *Diccionari*, i es publiquen un prospecte i unes pàgines de mostra del *Diccionari català-valencià-balear* que contenen els articles compresos entre **alena** i **aletejar**. Al *Bolletí* dóna a conèixer, entre alguns altres treballs, el text de tres conferències fetes en el Foment de Civisme de Palma amb el títol «La llengua que parlen les illes Balears, procedeix dels muzaràbichs de tals illes, o dels pobladors catalans que hi dugué lo Rey en Jaume?», «Con-suetuts dels segadors llucmajorers» i «Circumstàncies especialíssimes de la formació de la llengua catalana».

L'any 1926 ocupa també en la vida de mossèn Alcover un lloc cabdal, ja que comença la darrera etapa de la seva vida. El mes de juny cessa la subvenció estatal a l'obra del *Diccionari*, que durava des de 1920. Mossèn Alcover torna a remoure cel i terra, visita el rei de bell nou, que es troba de visita a Barcelona, i algunes altres personalitats, però totes les gestions fracassen. La publicació del *Bolletí* s'interromp també fins que Moll la reprèn ja després de la mort de mossèn Alcover. Un altre disgust que hagué de suportar va ésser la derrota de la seva candidatura com a acadèmic «regional» a la Reial Acadèmia Espanyola enfront de la de Llorenç Ribet. D'altra banda, la seva salut i la seva situació financera van minvant. No obstant això, també és un any que té el seu aspecte ben positiu. A la tardor, mossèn Alcover, per mitjà del seu parent Antoni Rubí i Sureda, mestre de cerimònies de la Diputació de Barcelona, juntament amb el seu col·laborador F. de B. Moll va en aquesta ciutat i es reconcilia amb Pompeu Fabra, que el rep molt afablement.

Ens presentàrem Mn. Alcover, en Rubí i jo en el despatx d'en Fabra, a l'Institut: hi havia també en Manuel de Montoliu que treballava a la seva taula de la mateixa oficina, però no intervingué en la conversa, a part de les salutacions protocol·làries. En Fabra ens rebé molt afablement, conversà una estona amb Mn. Alcover i amb mi i ens retiràrem molt satisfets de la seva bona acollida.

Vaig quedar fortament impressionat per la magnanimitat amb què aquell home tractava el qui tantes vegades l'havia inju-

riat públicament, i vaig comprendre que el mestre Fabra era no sols un gran gramàtic, sinó també un esperit obert i generós com pocs se'n podrien trobar, un home que posseïa un cor tan alt com la seva elevada intel·ligència.²²

També a la fi de l'any apareix ja el primer fascicle del *Diccionari català-valencià-balear*, amb ortografia antinormativa, i comença a publicar la versió de la *Preparació per la mort: Consideracions sobre les màximes eternes, profitoses a tots per meditar i an els sacerdots per predicar*, obra de sant Alfons Maria de Liguori.

A principis del 1927 apareix el segon fascicle del *Diccionari*, però sobretot a Catalunya continua essent rebut amb indiferència: per contra, en general és ben acollit en els medis de la romanística, a Mallorca, a València i a Madrid. Alhora, els problemes econòmics i de salut de mossèn Alcover es van accentuant. També es dedica a escriure *L'apostolat del Dr. Sardà i Salrany a Mallorca*, recull de dades de la seva època de jove polemista, i, més tard, el 1930 i el 1931, en fa la versió castellana. Sabem també que aquest any féu enquestes relacionades amb morfologia verbal a la ciutat de Manacor.

El 10 de març de 1928 mossèn Alcover sofreix el primer atac d'apoplexia. Redueix el ritme de treball i es dedica a la lectura de llibres i revistes per a l'obra del *Diccionari*, a compondre obres de caràcter ascètic o de devoció, a escriure rondalles i a rellegir cartes i periòdics de la seva joventut. Comença la redacció de *L'Exercici de l'Hora Santa*, que enllesteix poc temps abans de morir i que roman inèdita. Mentrestant, aquest any sorgeix a Mallorca un defensor acorat de mossèn Alcover des d'una perspectiva sovint anticatalanista, mossèn Joan Rotger, de Sineu, autor de la biografia, elogiosa en general, *Don Antonio María* i que li organitza dues miscel·lànies d'homenatge que ja apareixeran després de mort mossèn Alcover: la *Miscel·lània balear* i la *Miscel·lània filològica* (1932 i 1933). D'aquest any són també les darreres referències a enquestes dialectològiques, fetes a Palma, per a d'estudiar la morfologia verbal.

22. Cf. Francesc de B. MOLL, *Un home de combat (mossèn Alcover)*, p. 251-252.

L'any següent, el 29 d'octubre de 1929, s'esdevé l'intent infructuós de reconciliació amb Francesc Cambó. Mossèn Alcover presideix també la Junta Organitzadora del VII Centenari de la Conquesta de Mallorca i comença la publicació en l'*Anuari de l'Oficina Romànica de Llengua i Literatura* de la morfologia verbal catalana, que havia recollit en les seves exides filològiques i que havia elaborat i prologat E. de B. Moll.

El 1930 surten publicats el volum primer del *Diccionari català-valencià-balear*, encara amb ortografia antinormativa, la *Vida abreviada de santa Catalina Tomassa* i *Las fuentes históricas de la reconquista de Mallorca* (Madrid). El 14 de desembre es funda l'Editorial Alcover, S. L., constituïda per mossèn Alcover, E. de B. Moll i el seu criat Joan Riutort. Val la pena consignar també una dada que s'ha descobert recentment: el 31 de maig mossèn Alcover publica una carta a *Acció Valenciana* (any 1, núm. 4) que és tot un símptoma del seu canvi d'actitud respecte a la dictadura de Primo de Rivera, mort feia pocs mesos:

La Dictadura se demostrà des d'un principi inimiga i contrària de la nostra llengua: llevà del Pressupost Nacional la subvenció del *Diccionari*, de 25.000 ptes., amb l'excusa d'Economies [...]. Això dels Acadèmics Regionals no resultà res per moltes de raons.

Hi mostrava el seu despit contra la Reial Acadèmia de la Llengua de Madrid, que havia triat Llorenç Riber en lloc d'ell com a «acadèmic regional», i proposava que els valencians estudiassin la llengua i deixessin «anar les qüestions i baralles sobre si la llengua valenciana s'ha de dir llemosina, catalana o altra cosa: Digau-li valenciana tant com vulgueu. El nom no fa res a la cosa».²³

D'altra banda, en la introducció del *Diccionari català-valencià-balear* explica, com en el manifest del 1919, les raons per les quals s'havia fet el canvi de denominació:

23. JOSEP MASSOT I MONTANER, *Antoni M. Alcover i la llengua catalana*, Barcelona, II Congrés Internacional de la Llengua Catalana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985, p. 211.

Quan deim «llengua catalana» designam lo llenguatge de Catalunya i de les altres terres que amb la Reconquesta foren poblades de gent catalana i se n'assimilaren lo parlar. En aqueixes terres la llengua s'hi era formada, del llatí, al mateix temps que a Catalunya, i després la modalitat de llenguatge que els catalans hi dugueren se fusionà amb la dels indígenes dels territoris conquerits. Aquest sentit tan extens de l'adjectiu *català* té, doncs, la seua raó històrica en l'idea de que foren els catalans los qui portaren a València i les Balears el nucli principal de l'actual llenguatge d'aquestes regions, i expressa molt bé la unitat de llengua que s'observa dins la literatura dels segles XIII fins al XVI en les diverses comarques catalanisades. Per això conservam lo nom de «llengua catalana» aplicat an aquesta collectivitat ètnica i literària.

Però la realitat és que hi ha moltes persones de les Balears i moltes més del Reine de València, qui no estan convençudes de que llur llenguatge sia una modalitat catalana i rebutgen la denominació de *català*; també és la realitat que el *Diccionari* que anam a publicar no té cap pretensió de codificar ni unificar la llengua, sinó de presentar-ne el tresor lèxic amb tota la seua varietat i riquesa de colors i tons dialectals; i és així mateix una realitat que les Balears i el Reine de València han aportat un contingut de lèxic i d'obres literàries tan important o més que el de la mateixa Catalunya. Per aquestes raons poderosíssimes hem cregut convenient de canviar lo títol d'aquesta obra, a fi que respongués millor a la veritat objectiva i pogués produir fruits més ben granats i saborosos. No hem volgut exposar-nos a que lo nom del *Diccionari* fos objecte d'aversion de part de la gran majoria del públic valencià i balear, ni que pogués induir qualcú a una mala interpretació de la manera com volem presentar els elements lexicals i literaris de la nostra llengua. Anomenam lo *Diccionari CATALÀ-VALENCIÀ-BALEAR*, satisfem igualitàriament els fills de totes tres comarques, respectam los drets de tots i expressam millor lo que realment ha d'esser aquesta obra.

I continua, més endavant:

Endemés, el *Diccionari* tal com l'havem concebut i el feim, no està subjecte a limitacions gramaticals ni classicistes: no vol ésser el diccionari dels dialectes catalans, ni el diccionari de la llengua antiga; ha d'ésser rònegament el diccionari de la llengua que es parla a Catalunya, València i les Balears, i no ha de tenir en l'espai ni en lo temps altres limitacions que les que ofereix naturalment la mateixa llengua.²⁴

L'any 1931 la salut de mossèn Alcover va empitjorant progressivament. El 15 de setembre escriu la seva darrera rondalla: «Tres germanes», i de l'11 al 17 d'octubre fa els seus darrers exercicis espirituals. Edita el tom XII de l'*Aplech de rondalles mallorquines*, el darrer aparegut en vida seva, i surt publicat un interessant article a petició del seu amic Leo Spitzer: «Com he fet mon *Aplech de rondalles mallorquines*». Aquí explica els criteris, el sistema, el perquè del seu recull de rondalles:

1. Causes que me dugueren a fer mon «Aplech de rondalles».

Devers l'any 1879, quan jo tenia dasset anys i cursava Humanitats i Filosofia en el Seminari de Mallorca, caigueren en mans meues els llibres de l'escriptor popular castellà D. Antonio de Trueba, que foren per mi una revelació, puix m'era desconegut el castellà tal com el parlaven els personatges dels llibres d'en Trueba, qui contava moltes de ses rondalles per l'estil de les que jo havia sentides contar a mon pare, a ma mare i a la gent que habitava per canostra, que les contaven, com se suposa, en mallorquí, i que en Trueba les contava amb un llenguatge ben diferent del que sortia dins els llibres en castellà que jo havia llegits fins aleshores. Moltes de paraules i frases d'en Trueba no les trobava en el diccionari de la Real Academia que jo podia consultar, i haguí d'aclarir llur significat fixant-me en el context i comparant les diferents frases on sortien aquelles paraules. Sols així vaig poder saber què volien dir molts d'aquells mots, puix no vaig tenir negú

24. Cf. Antoni M. ALCOVER, *Per la llengua*, p. 143-145.

que me pogués il·lustrar gaire sobre tal llenguatge, per quant les persones que jo tractava, fins i tot els professors del Seminari, el desconeixien.

Mentrestant començà a provar d'escriure en castellà, imitant el llenguatge d'en Trueba, rondalles mallorquines, tal com les havia sentides contar a la meua gent, i fins i tot retaulles de costums de Mallorca. Aquella vida mallorquina pintada en castellà feia un efecte estrany. Un de mos companys de Seminari i d'aficions literàries, molt entès i desxondit, que avui és el Rvdm. Dr. D. Josep Miralles, Bisbe de Mallorca, se posà a dir-me que tals coses no les havia d'escriure en castellà popular ni literari, sinó en mallorquí rònc, tal com el parlen els mallorquins sense lletres. Jo tot d'una creia que això seria desbaratat i antiliterari, però poc a poc m'arribà a convèncer que allò que me deia l'amic Miralles era lo més avengut, l'únic admissible.

Més endavant explica el criteri i les normes que hi seguí:

Començí per fer contar a mon pare i a ma mare les que sabien, que eren moltes i que les m'havien contades mil vegades en la meua minyonia. Llavò vaig acudir a mos germans majors i als missatges [treballadors del camp i guardians de bestiar] llogats a casa nostra i que vivien a la possessió o masia que mos pares tenien arrendada. També posí a contribució l'altra gent que a temporades venia a fer feina a la mateixa masia i llavò els parents i coneguts, tot gent sense lletres i que, si sabien llegir, era ben poc i no porien treure res en net de les seues lectures, que casi se reduïen a zero. De manera que les rondalles que ells sabien, no les havien tretes de cap llibre, sinó de sentir-les contar a llurs vells, que tampoc les sabien de cap llibre, sinó de la tradició oral de llurs antepassats: i si alguna vegada feia contar rondalles a qualcú que fos lletraferit, ja tenia prou esment a advertir-li que les rondalles que jo cercava no eren les que haguessen sentides contar a gent illiterata i que les sabessen just per tradició oral [...].

Quin criteri, quin sistema he seguit per escriure les rondalles? Me som concretat a transcriure-les paraula per paraula tal

com la gent les m'ha contades, sense afegir-li res del meu, sense mudar la forma amb què m'ho han contat? No ho he fet mai; i com més ha anat, més me som convençut que seria estat un desbarat i no petit subjectar-me a fer tan servil transcripció. Els contadors de rondalles no són tots del mateix caràcter: uns tenen molta d'imaginació, altres no en tenen gens: uns són molt comunicatius, altres són molt tancats: uns conversen pels colzos, altres són eixuts que no hi ha qui los trega les paraules de la boca. I llavò succeeix que una mateixa persona unes voltes està molt per conversar i altres voltes no li està gaire. I així resulta que la mateixa rondalla, contada d'un i contada d'un altre, no sembla la mateixa: en boca d'un és una cosa viva, moguda, brillant; en boca d'un altre és una cosa desmaiada, mostia, descolorida, que fa son en lloc d'interessar. Segons qui conta, la relació és vitenca, rica d'incidents i diàleg pintorescs i vibrants; i segons qui conta, no hi ha casi res d'això i resulta una cosa fastidiosa i avorrida [...].

Consignant a les meues llibretes totes les notes de les rondalles que me n'anaven sortint a una i a l'altra població, notes de l'argument, incidents i frases de cada contador, amb escrupolosa anotació del nom i nerència de cadascun, així tenia i tenc la base per escriure les rondalles quan el temps i les altres feines m'ho permeten, vestint-les de llenguatge i fraseologia purament mallorquina, que no crec que negú pos en dubte que concec prou i que tenc discreció a bastament per evitar l'ús de paraules i frases que no s'usin a Mallorca entre la gent del poble que no està tarada de forasterisme i procura parlar en bon mallorquí.

Mossèn Alcover explica d'aquesta manera la finalitat última de l'aplec:

I encara he de fer avinent una altra cosa sobre el criteri que he seguit per formar mon *Aplech de rondalles mallorquines*:

No l'he fet amb cap fi *tènic* ni *exclusivament científic*, sinó ab un fi *patriòtic*. No he volgut fer cap obra pels *folkloristes*, sinó pel *poble mallorquí*. L'he fet mon aplec per amor a les mateixes rondalles, per salvar-les del naufragi, de la desaparició, de l'oblit que les

amenaçava. Les he replegades, escrites i publicades perquè poguessen tornar córrer entre la gent mallorquina: no la gent empiulada i de gran to, sinó la gent senzilla i humil, que no té cap pretensió més que la d'esser persones de bé, persones de casua i bons mallorquins com els nostres progenitors. Per això he escrites les rondalles de manera que se puguen llegir en família i que puguen anar en mans de minyons i jovencells, no sollats encara del baf i mascara del món.²⁵

Val a dir també que aquest mateix any Francesc de B. Moll publica una *Ortografia mallorquina* d'acord amb les *Normes ortogràfiques* de l'IEC i amb el vistiplau de mossèn Alcover i que, així mateix, després de la seva mort, el 1932, F. de B. Moll, també amb el seu permís, aprofita el pas de la lletra *b* a la *c* del *Diccionari* per a canviar-ne l'ortografia adaptant-la a la normativa vigent.

El 8 de gener de 1932, després d'una tercera embòlia cerebral, mossèn Alcover mor a Palma i l'endemà és enterrat a Manacor. Pocs dies abans de morir treballava en un estudi sobre la seu de Mallorca. Després de la mort de mossèn Alcover, F. de B. Moll compra les accions de l'editorial, s'encarrega d'acabar la publicació del *Diccionari* i reprèn la publicació dels toms XV al XVIII, el 1936.

Fins aquí la vida i l'obra de mossèn A. M. Alcover. Voldria, per acabar, fer unes breus consideracions a manera de conclusió sobre el seu ideari filològic i polític.

1. Mossèn Alcover va ser un home religiós, d'una peça, que tota la vida tingué la dèria de la llengua i tot ho subordinà a aquesta: *Déu* i la *llengua catalana*. Vet ací els mots clau de la seva personalitat. La resta són conseqüències: la seva idea de pàtria, de nació o nacionalitat i de nacionalisme és vista per ell sempre a través del fil conductor de la llengua catalana.

2. Mossèn Alcover eregué sempre en la unitat de la llengua catalana, i això ho sostingué fins i tot durant l'etapa de ruptura amb l'IEC.

25. Cf. Josep MASSOT I MUNTANER, *Antoni M. Alcover i la llengua catalana*, p. 89-93.

3. Respecte a la denominació científica de la llengua, mossèn Alcover utilitzà generalment la denominació científica de *català / llengua catalana* també tot al llarg de la seva vida, i això gràcies a l'ensenyança dels seus mestres Tomàs Forteza, Marian Aguiló i els millors romanistes del moment, com és ara W. Meyer-Lübke; i fins i tot acceptà amb entusiasme la denominació de *català de Mallorca* referint-se a ell mateix. Rebutjà sempre la denominació totalment incorrecta de *llemosí / llengua llemosina* i, si en algun cas utilitzà el nom de *mallorquí* o el de *valencià*, ho va fer per referir-se al dialecte, a la llengua viva dialectal, familiar, col·loquial, d'aquests territoris. D'altra banda, si accedí al canvi de denominació del *Diccionari* pel nou de *Diccionari català-valencià-balear*, ja hem vist que ho va fer per pressions ambientals. Només en el cas del valencià trobam que de vegades, segons el context ambiental, usa aquesta denominació, però sempre considerà el «valencià» com una simple variant del català pròpia de l'antic Regne de València.

4. Mossèn Alcover fou sobretot un dialectòleg, un científic que s'estasiava davant la riquesa lexical de la llengua, i això es veu ben clar, a la pràctica, tant quan escrivé les rondalles, ben farcides de mots i modismes, com a l'hora de concebre el seu gran *Diccionari català-valencià-balear*, a l'hora d'explicar com havia de ser la llengua literària i, fins i tot, en escriure un article de tema científic. I, tanmateix, m'interessa remarcar, com ja ha fet el pare Josep Massot en els seus darrers treballs, que la idea que té mossèn Alcover de la llengua literària no és, com ha insinuat qualcú, utilitzar sempre i pertot la llengua viva, familiar, normal, sense cap casta de depuració. De cap manera: mossèn Alcover creu, com ja hem vist, que hi ha dues opcions: o partir de la llengua dels clàssics medievals, o bé de la llengua parlada en els tres grans boldrons dialectals de Catalunya, l'antic Regne de València i les illes Balears; però sempre insisteix que és mester depurar, seleccionar, corregir, embellir el llenguatge, utilitzant els mots cultes o moderns que pertoqui. No creu, però, que la llengua literària s'hagi de basar en el barceloní, que ell considerava ja en aquell temps excessivament castellànitat. Mossèn Alcover, encara —caldrà recordar-ho—, distingia molt bé el llenguatge que s'havia d'utilitzar quan escrivia una ron-

dalla o escrivia un article de polèmica per a *La Aurora* i el que havia d'emprar i, de fet, utilitzava en escriure un article de caràcter filològic, historiogràfic o religiós, que era un català prou depurat, amb una ortografia que varia segons la seva relació amb l'IEC, i que sempre té un estil propi més tost abarrocat pel que fa als recursos lèxics; però que al capdavant es tracta d'un català net i prou unitari en els aspectes fònics i morfològics.

5. Pel que fa a la història de la llengua, sovint fa referència al moment àlgid de l'època medieval, a la Decadència a partir del segle XVI, a les mesures repressives del segle XVIII al XX i a la Renaixença. No obstant això, tota la seva vida sostingué, deixant-se dur d'una inèrcia que fins a temps més o menys recents ha existit, que el català fou, almenys fins a la baixa edat mitjana, una branca de l'occità. Avui sabem que aquest unitat, amb poques diferències, es degué donar als primers segles de la romanització, però progressivament, a pesar de les consemblances evidents entre ambdues llengües, les diferències s'anaren aprofundint i ja des dels primers documents dels segles XII i XIII ens apareixen com dues llengües autònomes i, en definitiva, diferents.

Senyores i senyors, aquesta és la història d'un home que, malgrat els seus errors i les seves mancances, no sempre imputables a ell, fou un dels millors conxeadors de la nostra llengua, que contactà amb el poble de manera brillantíssima en escriure de manera planera però depurada les rondalles mallorquines, que són encara per a molta gent el gran *bestseller* de la nostra literatura: d'un home que en totes les seves tasques de caràcter historiogràfic, de polemista, d'escriptor religiós, de filòleg o folklorista, o d'impulsor del catalanisme demostrà tot al llarg de la seva vida, pletòrica de feina, però també de tensions i d'enfrontaments, de vegades amb raó i de vegades sense, una estimació sense aturall, un afany de coneixement sense límits, un esperit de lluita realment exemplar a favor de la llengua catalana: i tot això amb una capacitat de treball mítica i amb una força i una tenacitat increïbles.

Permeteu-me que acabi amb la valoració final que en fa en la seva biografia el seu deixeble i company de penes i goigs, Francesc de B. Moll:

En l'aspecte patriòtic tingué sempre idees fermes i actuació resolta i abnegada. El seu patriotisme tingué per símbol la llengua i es concretà en l'obra magna del *Diccionari*, i a ella ho sacrificà tot: salut, vida còmoda, patrimoni i amistats. Podia haver fet «vida de canonge» —tal com vulgarment s'entén—, i preferí fer vida de treball i de lluita, de peregrinació i d'esclavatge per un ideal que el dugué a la ruïna, a la malaltia i a una mort prematura.

Les seves qualitats positives —sinceritat, força volitiva, laboriositat, honradesa, generositat, fe i patriotisme— el redimeixen dels defectes capitals —agressivitat i rustiquesa. El fet d'haver donat al nostre país el monument més gran que té cap llengua romànica, el fa digne de la gratitud de tota la raça catalana. Ara que s'ha esvaït l'atmosfera passional en què es mogué la vida de Mn. Alcover, podem comprendre com era de prodigiosa la seva activitat, amb quina absència d'egoisme la prodigava, i quins tresors espirituals s'amagaven sota la rústica escorça de la seva ingenuïtat.²⁶

65

Es tracta, en suma, amigues i amics, d'un home de qui en definitiva bé es poden dir aquells mots brillants i afinats que li dedicà Josep Carner:

Mossèn Alcover guanya sempre. Els altres escriptors han format treballosament els rius isolats. Mossèn Alcover ha escollit el mar, a on arriben tard o d'hora els rius.

26. Cf. Francesc de B. MOLL, *Un home de combat (mossèn Alcover)*, p. 295-296.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALCOVER, Antoni M. *Dietari de l'excursió filològica (1906)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. 1983.
- *Epistolari familiar (1896-1931)*. Mallorca: Sa Nostra. 2000. [A cura de Gabriel Barceló]
- *Lletra de convidat que a tots els amadors d'aquesta llengua envia Mossen Antoni M. Alcover, Pre. Vicari General de Mallorca*. 3a ed. Palma de Mallorca: Estampa de Ca'n Amengual y Muntaner. 1902.
- *Mostra de diccionari mallorquí*. Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears. Departament de Filologia Catalana i Lingüística General. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 2001. (Biblioteca Marian Aguiló: 31) [A cura de Maria Pilar Perea]
- *Per la llengua*. Palma de Mallorca: Universitat de Palma. Secció de Filologia Catalana. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1983. (Biblioteca Marian Aguiló: 2) [A cura de Josep Massot i Muntaner]
- JANER MANILA, Gabriel. *Com una rondalla: Els treballs i la vida de mossèn Alcover*. Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears. 1996.
- JULIÀ I MUNÉ, Joan. *L'inici de la lingüística catalana: Bernhard Schädel, Mn. Antoni M. Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans: Una aproximació epistolar, 1904-1925*. Barcelona: Curial. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 2000.
- LELLI, Anselm. *El mallorquinisme polític (1840-1936): (Del regionalisme al nacionalisme)*. París: Edicions Catalanes de París. 1975. 2 v. [N'hi ha una edició més recent amb el mateix títol també en 2 v.: Palma de Mallorca: Moll. 1990. (Els Treballs i els Dies: 35)]
- MASSOT I MUNTANER, Josep. *Antoni M. Alcover i la llengua catalana*. Barcelona: II Congrés Internacional de la Llengua Catalana: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1985.
- *Els mallorquins i la llengua autòctona*. 2a ed. [augmentada]. Barcelona: Curial. 1985. (Biblioteca de Cultura Catalana: 1)

- *Església i societat a la Mallorca del segle XX*. Barcelona: Curial, 1977. (Biblioteca de Cultura Catalana)
- MOLL, Francesc de B. *Un home de combat (mossèn Alcover)*. Palma de Mallorca: Moll, 1962.
- *Aspectes marginals d'un home de combat (mossèn Antoni M. Alcover)*. Barcelona: Curial: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983.
- PEREA, Maria Pilar. *Els dietaris de les eixides filològiques de mossèn Alcover*. Manacor: Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, 2001. (Papers de sa Torre. Aplecs de Cultura i Ciències Socials: 55)
- ROYGER, Juan. *Don Antoni María*. Palma de Mallorca: Círculo de Estudios, 1928.

